

Joustavuus — ratkaisu teollisuutemme ongelmiin?

Martin Ollus, Raimo Lovio, Jari Mieskonen, Pentti Vuorinen, Jussi Karko, Synnöve Vuori ja Pekka Ylä-Anttila, Joustava tuotanto ja verkostotalous. Tekniikan, talouden ja yhteiskunnan vuorovaikutus 1990-luvulla. SITRA nro 109. Helsinki 1990. 205 s.

Miten Suomen käy? Jatkuuko nykykehitys vai päästäänkö piankin vakaaseen talouskasvuun? Ekonomisteilla on muiden tutkijoiden ja päättäjien vakiintuneen käsityksen mukaan yksinkertaisen selkeät vastaukset: työvoimakustannukset, korot ja valuuttakurssi reilaan, niin talouden menestyminen on taattu.

Toki makrotaloudelliset tekijät ovat tärkeitä talouskehityksen selittäjiä ja ekonomistien velvollisuuteena on pitää huolta, ettei niiden merkitystä aliarvioida. Ne eivät kuitenkaan selitä sitä miksi jotkin yritykset ja toimialat menestyvät ja kasvavat kun taas toiset taantuvat. Kansantalouden suhteellisesta edusta puhuminen ei vie asiaa paljon pitemmälle ellei kyetä selittämään miten tämä etu määräytyy ja olosuhteiden myötä muuttuu.

Japanin menestyminen kansainvälisillä markkinoilla herätti muiden teollisuusmaiden päätöksentekijät ja tutkijat. Selitystä haettiin ensin tekniikasta ja kulttuurista mutta se löytyi lopulta tuotannon ja työn tehokkaammasta organisointitavasta, jonka toteuttamistapoja ovat mm. joustava valmistus, JOT-ajattelu ja laatupiirit. Tietotekniikan suhteellisen hinnan alentumisen myötä tämä strategia tuli kilpailukykyiseksi.

Useissa maissa perustettiin kansallisia teknologia- ja teollisuuspoliittisia tutkimusohjelmia, joissa hahmoteltiin teollisen tuotannon uutta mallia. Meillä SITRA rahoitti kolmivuotisen hankkeen *Technology — Economy — Society* (TES), jonka loppuraportti *Joustava tuotanto ja verkostotalous* -kirja on. Se pyrkii luomaan yleistajuisella tavalla kokonaiskuvaa

joustavan tuotannon ja verkostotalouden merkityksestä talouden rakennemuutokselle. Tarkastelutapa on monitieteellinen: tekniikan edustajille tarjotaan tietoa tekniikan käyttöön liittyvistä yhteiskunnallisista ja taloudellisista tekijöistä, muiden alojen edustajat tulevat puolestaan tutuiksi uuden tekniikan termistön (esimerkiksi CAD, FMS ja CIM) kanssa. Kirjaa markkinoidaan myös opetuskäyttöön.

Teos on tehty ennen nykyistä taloudellista lamaa. Siitä huolimatta — tai ehkä juuri siksi — sen lukeminen nyt on paikallaan. Kaukaa viisaasti kirjoittajat toteavat (s. 187), että »... ratkaisu nykyisiin ongelmiin ei löydy keskittymällä pelkkään finanssitalouteen ja kasinopeliin. Keskittyminen lyhytjänteisiin finanssioperaatioihin tai sijoituksiin kiinteään omaisuuteen jähmettää talouden kehitysmootorin ennemmin tai myöhemmin. Tuotannollisen toiminnan kehittäminen on pitkällä aikavälillä ainoa kestävä tie.» Sama kommentti tarpeellisin muutoksin pätee nykytilanteeseenkin, jossa suhdanneongelmien ratkaiseminen ei saisi syrjäyttää välttämättömiä rakennepoliittisia toimia.

Kirjassa on kuusi varsinaista lukua ja yhteenveto. Kahdessa ensimmäisessä esitellään tuotantomallin muutos massatuotannon fordismista joustavaan verkostotalouteen, selvitetään sen syitä ja pohditaan mihin Suomi sijoittuu tässä kehityksessä. Uusi tuotantotapa määritellään ns. joustavan erikoistumisen strategiaksi, jolla pyritään pienempiin tuotantoyksiköihin, ammattitaitoiseen työvoimaan, joustavaan valmistustekniikkaan ja kykyyn vastata nopeasti markkinoiden muutoksiin. Siihen kuuluvat myös toimintojen yhtiöittäminen, keskittymisen osaamisen vahvoihin alueisiin ja laajat yritysten väliset verkostosuhteet.

Kolmas luku keskittyy valmistustekniikkaan eritoten konepajateollisuuteen sovellettuna. Siinä määritellään FM (*flexible manufacturing*)-järjestelmä, selvitetään sen diffuusiota, käytönottoon vaikuttavia tekijöitä ja tulevaisuu-

den näkymiä. Neljännessä luvussa pohditaan tarjoaisiko uusi tekniikka pelastuksen perinnäisille toimialoille kuten vaatetus-, puu- ja huonekalu- sekä rautavalimoteollisuudelle. Tarkastelu opettaa muun muassa, että »pelkkä kustannustehokkuutta painottava kilpailustrategia on osoittautumassa yhä ongelmallisemmaksi. Menestyneet yritykset ovat monessa tapauksessa karsineet voimakkaasti tuotevalikoimaansa, keskittyneet tarkoin määriteltyyn markkinasegmenttiin — erikoistuneet» (s. 116). Kuitenkin »joustavien verkostorakenteiden syntyminen tiellä näyttää olevan runsaasti asenteellista jäykkyyttä yritysten sisällä, mutta myös instituutioiden — mm. työmarkkinajärjestöjen ja osin lainsäädännön — on käytävä läpi innovatiivisuuden vaihe» (s. 118).

Viides luku selvittää mitä joustavoittaminen edellyttää työvoimalta ja työn organisoinnilta. Teollisen työn tulevaisuutta, koulutuksen tarvetta ja organisaatioiden kehittämistä pohditaan. Johtopäätöksenä todetaan (s. 187), että »organisatoriset innovaatiot ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin tekninen uudistuminen». Kuudes luku tarkastelee uusia aluerakenteita, joustavaa erikoistumista aluepolitiikan välineenä. Tiedepuistot ja teknologiakeskukset kuuluvat kuvaan.

Kirja tarjoaa lukijalle runsaasti tietoa uudesta tekniikasta ja organisaatioista. Siitä kuitenkin puuttuu analyysikehikko, jolla lukija voisi eritellä mitkä taloudelliset tekijät ja miten mää-

räävät uuden tuotantomallin kilpailukyvyyn. Kirjoittajat itse eivät ole halunneet tätä tehdä, vaan ovat pyrkineet »keskeisiä ilmiöitä kuvaamalla luomaan pohjaa lukijan omille päätelmille» (s. 7). Jatkotutkimuksen varaan jää mm. sen selvittäminen, miksi paperiteollisuutemme strategiana on suurtuotannon etujen tavoittelemisen suurilla ja moderneilla koneilla integroituneissa tehtaissa, vaikka nykyisessä suhdanetilanteessa tällä politiikalla ei kannattavuudessa pärjätä pienille markkinasellua käyttäville eurooppalaisille tehtailla. Selvitystä kaipaisi esimerkiksi kysymykseen miten tuotemarkkinoiden kilpailuolosuhteet vaikuttavat tuotannon organisointiin.

Vähälle huomiolle kirjassa jää myös se, miten ihmiset saadaan motivoitua uuden tekniikan käyttäjiksi ja uusien organisaatioiden toteuttajiksi. Pelkkä koulutus ei riitä, vaan tarvitaan kannusteita. Millainen tulisi palkkausjärjestelmän olla? Entä miten muut työelämän suhteet tulisi järjestää? Kirjoittajat vihjaavat varovasti (s. 190), että järkevää olisi tavoitella pohjoismaisen työmarkkinapolitiikan ja japanilaisen teollisuuspolitiikan yhdistämistä. Valitettavasti tämä kirjan viimeisellä tekstisivulla esitetty ajatus jää tarkemmin perustelematta, sillä juuri nyt tarvitsisimme selkeitä näkemyksiä tästä asiasta.

Matti Pohjola